

Mindre bidrag

To Holbergiana

I Holberg og Shakespeare

F.J. Billeskov Jansen mener, at denne sætning i ep. 190, 'Mand kand sige, at fra Plauti Alder indtil Moliere, som gjør en Tiid af 2000 Aar, intet anseeligt Skuespill, som bekjendt er, haver kommet for Lyset', er 'et talende Bevis paa H's Ukendskab til Shakespeare!'¹ Jeg er ikke så sikker. Et kendskab til Shakespeare måtte vel i givet fald stamme fra Holbergs ophold i England i 1706-1708, og epistlen udkom i 1750, over 40 år senere, og Holberg har i mellemtiden næppe haft anledning til at læse eller høre om Shakespeare. Det der for ham er 'komedie' er den type der repræsenteres af den nye antike komedie i Athen og Rom og de italienske, franske og originale danske komedier, navnlig de sidste. Det er ikke forkert, at der indenfor denne 'klassiske europæiske' komedie ikke er fremkommet anselige skuespil i det angivne tidsrum, selvom han gerne kunde have skrevet Terents i stedet for Plautus. Shakespeare hører ikke hjemme i denne række, uanset hvor højt vi andre måtte vurdere ham.

Viljam Olsvig oversætter i *Holberg og England* (Kria. 1913), 202-203, et lænere uddrag af digteren, dramatikeren, skuespilleren og teaterdirektøren Colley Cibber's selvbiografi, *An Apology for the Life of Colley Cibber* (1740)². Cibber skriver her om de forestillinger han og hans teater, The Theatre Royal in Drury Lane, spillede i Oxford i anledning af Universitetets årsfest, 'the Act'. Han skriver (cit. efter Fone's udg., 254-255):

But my chief Reason for bringing the Reader to *Oxford*, was to shew the different Taste of Plays there, from that which prevail'd at *London*. A great deal of that false, flashy Wit, and forc'd Humour, which had been the Delight of our Metropolitan Multitude, was only rated there at its bare, intrinsick Value; Applause was not to be purchas'd there, but by the true Sterling, the *Sal Atticum* of a Genius; unless where the Skill of the Actor pass'd it upon them, with some extraordinary Strokes of Nature. *Shakespeare*, and *Johnson* had, there, a sort of classical Authority; for whose masterly Scenes they seem'd to have as implicit a Reverence, as formerly, for the *Ethicks of Aristotle*.

Ganskevisst, Olsvig har ikke kunnet finde 'oplysninger om forestillinger i Oxford i tiden 1706-8'. Han har tværtimod hos Thomas Hearne – underbibliotekar ved the Bodleyan Library, som Holberg (sandsynligvis) også har været i kontakt med – fundet breve fra 1707, hvoraf det fremgår, at Vicechancellor i dette år forbød skuespil³. Det skulde dog være mærkeligt, om ikke Holberg havde hørt om diskussionen for og imod teater, og om Shakespeare, der nød klassisk autoritet hos Oxonianerne sammen med Ben Jonson, som Holberg jo godt – senere – kendte. Et andet brevcitat hos Olsvig viser at der var opposition imod skuespil i

byen, vel i kirkelige kredse som hør i landet: 'We are very much pleased in town with the vice-chancellor's resolution in not suffering the players to have an opportunity to corrupt the youth of the university'.

Når Holberg i 'Don Ranudo' overtager en række spanskklingende personnavne fra John Dryden's bearbejdelse af 'The Tempest'⁴, har han antagelig også læst Shakespeare's navn, omikke på titelbladet (der er intet forfatternavn på 1. udg.s titelblad⁵), så dog i Dryden's forord, hvor den oprindelige digter er nævnt sex gange). Skyldes den ukorrekte datering af Dryden i 'Ny-Aars Prologus' – 'Med en Elisabeth en Dryden spirer op' -, at han forvexler 'Stormen's to digtere? Chr. Bruun tager det ganskevisst som et tegn på at linjen skyldes en mindre vidende person end Holberg⁶.

Det vigtigste spørgsmål der har beskæftiget litteraturhistorikere er naturligvis: er der nogen forbindelse mellem 'The Taming of the Shrew' (på dansk som oftest 'Trolld kan tæmmes') og 'Jeppes paa Bierget'? Shakespeare's komedie er som man veed forsynet med en 'induction', hvor Christopher Sly, a tinker, kedelflikker, har en oplevelse der meget ligner Jeppes på baron Nilus' herregård; selve komedien om Petruchio og Katharina opføres til Sly's forlystelse hos en 'lord'. Hertil kan meddeles et visst ellers ikke på dansk påagtet forhold. Det ændrer ganskevisst ikke på den gamle dom, at der *er* ingen forbindelse, men fjerner muligheden for en sidste lille tvivl.

O.J. Campbell lægger i *The Comedies of Holberg* (Cambridge, Mass. 1914), hvor han gerne vil bevise en sammenhæng, vægt på det faktum at Holberg under sit ophold i London i 1706 kunde have set 'The Taming of the Shrew' opført to gange (s. 250). Det er ikke rigtigt. To nyere lister over repertoiret i London⁷ angiver samstemmende, at man kender fire opførelser af 'The Taming of a Shrew or Sawny the Scot' under Holbergs ophold i England: d. 4. juli, 5. august og 15. oktober 1707 på the Queen's Theatre Haymarket og d. 19. juni 1708 på Drury Lane. Selvom Holberg skulde have været i London på ét af disse tidspunkter (og Olsvig mener at han nok 'under sit aarelange ophold i Oxford har gjort sig en tur til hovedstaden oftere end den ene gang han omtaler i juli 1706'⁸), havde det ikke hjulpet Campbell. Det var ikke Shakespeare's komedie man spillede, men en bearbejdelse fra 1667 af skuespilleren John Lacy, der selv havde rollen som Sawny, Grumio hos Shakespeare, der var blevet en hovedperson. Den havde sceneheld og spillede i London til 1736. Men *Lacy havde udeladt the induction*, så Holberg kan umuligt have set den spillet. 'The Taming of the Shrew' blev først genoptaget i det 19. århundrede⁹.

Det er på en måde mere interessant, at the induction blev bearbejdet til selvstændige stykker. Det gjorde Charles Johnson og Christopher Bullock samtidig i 1716, begge under samme titel, 'The Cofler of Preston'. Johnson begyndte, men Bullock skyndte sig og havde premiere først, d. 24. januar 1716 på Lincoln's Inn Fields, medens Johnson kom med sin d. 3. februar på Drury Lane. Avery kalder det 'cutthroat competition'¹⁰. Begge er ret korte, og ingen af dem har nogen lighed med 'Jeppes'.

Når endelig Holberg aldrig nævner Shakespeare, kunde det også skyldes, at han – forudsat han havde kendt noget af hans stykker – ikke fandt dem anseelige. I 'Betænkning over Historier' i *Dannemarks Riges Historie* III¹¹ nævner han, at de skønsomste folk kan have en særdeles egen smag, 'saasom de Engelske udi

uordentlige og forvirrede Skuespill'. Det samme siger Rosenstand-Goiske i mesterens ånd mere udførligt om Shakespeare i sine *Kritiske Efterretninger*:

Shakespeare, hvor stort et Genie han for Resten er, saa streng han er i sin Handlings Eenhed, saa original han er i sine Characterers Anlæg, Tegning og Skattering, saa mangfoldig i sine Contraster, og saa megen Interesse han har i Situation og Plan: saa meget er han paa den anden Side uregelmæssig, og hans meget gode og ofte uforlignelige Dialog indhyllet i saa mange Fadaiser, Grovheder og Ordspil, at han aldrig kan sættes i Ligning med Corneille eller Voltaire, eller hans Stykker ansees for ægte Mesterstykker, uden maaskee af den Nation han skrev for¹².

Den der vil have syn for sagn, kan sammenholde Chorus's berømte prolog til Shakespeare's 'Henry the Fifth' med epilogen til 'Ulysses von Ithacia'. Man skulde næsten tro, at den sidste var provokeret af den første.

II Valerius og Brutus

I den anden satire, 'Apologie for Sangeren Tigellio', bruger Holberg to gange 'Brutus' som et historisk *exemplum*, nemlig i vers 69 og vers 220. Digteren går åbenbart ud fra, at læseren udenvidere kan forstå hvem der er tale om, han præciserer det ikke selv. De fleste vil formentlig gå ud fra, at der er tale om samme person, men det er ikke tilfældet.

På det første sted behandles det forhold, at et samfund som et menneske kan være ubestandigt:

Paa høiest Spidsen naar er stegen Tyrannie,
 Det styrtes, drives plat hen til et Anarchie.
 Jeg gaar i Tiden hen, jeg finder Rom bedrøvet,
 Den sukker, hylér; thi dens Frihed er berøvet,
 Man nu paa Andres, nu paa egne Lænker seer,
 Man bliver desperat, man griber til Gevær.
 En Brutus herudi gjør vel et Mesterstykke,
 Men styrter Staden dog i anden stor Ulykke;
 Thi Rom fra Tyrannie til saadan Stand faldt hen,
 At den cures maa ved Tyrannie igien (v. 63-72).

Dette er jo en unuanceret gengivelse af den i antiken hyppigt optrædende teori om de mulige statsforfatningers bestandige kredsgang, *anakyklisis*¹³. Den Brutus der her refereres til er Marcus Iunius Brutus, Caesarmorderen, den yngre B. (85-42 f.Kr.f.). Billeskov Jansen mener ganskevisst i kommentaren til epistel 324, der handler om den yngre Brutus¹⁴, at omtalen hér kan dække også den ældre, Lucius I.B., frihedshelten der fordrev den sidste konge, Tarquinius Superbus, 'den overmodige', og oprettede Republikken i 509. Det skal vel ikke forstås sådan, at

Holberg her bevidst vil spille på begge mænd, men at han ubevidst er tvetydig. Der kan dog ikke være tvivl om hvem der menes. Hvad han har sagt i skæmte-digtet gentager han utvetydigt i epigrammet IV 92:

In Brutum Cæsaris percussorem.

*A propriis vitiis domita haud a Cæsare Roma est;
Novimus hunc urbis composuisse statum.
Sublato domino, veteres rediere tyranni*)
Promeritum Bruti**) quale sit inde patet.*

*) *Anarchia, turbæ, seditio.*

**) *Occisoris Cæsaris.*

‘Rom blev ikke undertvunget af Cæsar fordi han var en politisk skurk; / vi veed at han skabte ordnede forhold i byen. / Da eneherskeren var fjernet vendte de gamle tyranner tilbage. / Heraf ses det, hvad der var Brutus’ fortjeneste/forsælse.

De to fodnoter understreger hvad der menes med de tyranner der afløste Caesar, anarki, forvirring og opstand, dvs. borgerkrig, og hvem af de to berømte Brutus’er der sigtes til. Pointen i epigrammet er ironien i det dobbelttydige *promeritum*, ‘hvad man har gjort sig fortjent til’. Selvom Brutus, som det hedder i nævnte epistel, gemenligen regnes blandt de allerdydigste gamle Romere, fordi han omkom en tyran, er dette mord en plet i hans levned, som aldrig kan aftoes; han myrdede den mand, som ikke alene var hans velgører, men som endog elskede ham fremfor alle Romere. Hør ses altså ikke på de øvrige ulykker som fulgte af attentatet på Caesar: borgerkrig mellem Caesarianere og optimater, de blodige proskriptioner, hvis prominenteste offer var Cicero, og de borgerkrige mellem Caesarianerne indbyrdes under henholdsvis Marcus Antonius og Caesar Octavianus, som endte med Octavians sejr over Antonius ved Actium i 31, hvorefter den sidste blev enehersker, ‘tyran’, fra 27 med navnet Augustus. Man kan ikke på samme måde sige, at den ældre Brutus’ heldedåd fulgtes af katastrofale begivenheder der førte til et nyt tyranni.

Det andet sted hvor ‘Brutus’ forekommer, er under omtalen af, hvordan domme om historiske personer bestandig veksler.

Om en Xantippes Dyd man skriver aabenbar,

Om Messalina, at hun meget ærlig var.

At Sokrates var skøn, har mærket En og Anden.

Der fattes kun, at man gjør Forsvarsskrift for Fanden;

Ja, at man Caji Hest til god Bormester gjør,

Ham med Valerio og Bruto ligne tør (215-220).

I scrien af tænkte rehabilitationer – af hvilke Holberg jo senere realiserede én – nævnes Incitatus, den hest kejser Gaius, almindeligt kaldet Caligula, skulde have

designeret som consul ('Bormester')¹⁵, og som man måske kunde finde på at gøre til en ligeså stor politicus som 'Valerius og Brutus'.

Georg Christensen går i sin kommentar fra 1925¹⁶, hvad der måske er meget naturligt, udendvidere ud fra, at 'Brutus', som på det første sted, er Caesarmorderen Marcus Iunius Brutus, den berømteste bærer af navnet, 'der værgede den gamle Romeraand', og at 'Valerius' derfor nok er den Lucius Valerius Flaccus (før 103-c. 54), der i 63 som prætor urbanus aktivt bistod Cicero ved oprulningen af Catilinas militærkupplaner. Det kan ikke være rigtigt.

Sammenhængen kræver, at begge de nævnte har været prominente historiske personer og consuler, og vel også at de har udgjort et par. Det gjorde denne Valerius og M. Brutus ikke; ingen af dem opnåede consulatet, og selvom Brutus fik et stort ry på godt og ondt efter mordet på Caesar¹⁷, var ingen af dem heller egentlig prominente politikere i deres samtid, og da sletikke Valerius. Hans politiske karriere endte, da han efter sit statholderår i provinsen Asia (62) i 59 blev anklaget for udpresning af provinsen, selvom han blev forsvaret af Cicero i en bevaret tale og frikendt. Der vides visstnok intet om nogen forbindelse mellem L. Valerius og den atten år yngre M. Brutus.

Holberg må have tænkt på den ældre Brutus, Lucius Iunius Brutus og hans medconsul i 509, Republikens første år, Publius Valerius Publicola. Den sidste overtog consulatet efter L. Tarquinius Collatinus, den kydske Lucretias ægtemand. Denne havde sammen med Brutus og andre retsindige Romere, efterat kong Tarquinius Superbus, den Overmodiges søn Sextus (hans egen fætter) havde voldtaget Lucretia, deltaget i fordrivelsen af Tarquiniere og oprettelsen af Republikken, og var blevet consul sammen med Brutus. Men han måtte nedlægge consulatet på grund af slægtskab og navn. P. Valerius Publicola, 'Folkeven', hvem Plutarch viede én af sine biografier – parret sammen med atheneren Solon -, og Lucius Brutus, de to frihedshelte, udgør et værdigt par og en eklatant kontrast at sætte op imod hingsten Incitatus, der vel var dum som en hest.

Noter

1. Epistelkommentaren VII (Kbh. 1953), 17f.
2. I B.R.S. Fone's udg. (Ann Arbor 1968), 252-256.
3. Olsvig, anf.v., 201f og 281-283.
4. Carl Roos i komedieudgaven III (1924), 490.
5. Reproduceret i *The Works of John Dryden* X, 'Plays' (Berkeley 1970), 2.
6. *Om Ludvig Holbergs trende Epistler* (Kbh. 1895), 153f.
7. Charles Beecher Hogan, *Shakespeare in the Theatre 1701-1800. A Record of Performances in London 1701-1750* (Oxford 1952), 4-6; og Emmett L. Avery, *The London Stage 1660-1800. A Calendar of Plays etc.* (Carbondale, Ill. 1960), 150, 151, 154 og 173. Lektor Thomas Pettitt, M.A. takkes for henvisning til disse to værker.
8. *Holberg og England*, 9. Af 1. Levn., 50 Kr. fremgår at opholdet varede en

- måned, medens Olsvig (sm.st., 54) udstrækker det til hele universitetsferien. At det skulde være just i juli synes ikke at fremgå noget sted.
9. Se: Tori Haring-Smith, *From Farce to Metadrama. A Stage History of The Taming of the Shrew 1594-1983*, Contributions in Drama and Theatre Studies, Number 16, 10-12.
 10. Anf.v. (ovf. n. 7), p. cxiii.
 11. P. viii i Levins udg. (1856).
 12. *Kritiske Efterretninger om den Kongelige danske Skueplads ... 1778-80*, udg. Kbh. 1839 af C. Molbech, s. 2.
 13. Se Erik Christiansen, *Politisk teoridannelse i antikken* (Kbh. 1974), 195-197 og Person- og sagregister under 'anakyklisis' og 'forfatningsformernes kredsløb'.
 14. Episteludg.s bd. VII (Kbh. 1953), 201.
 15. Sueton, Gaius Caligula 58.
 16. *Peder Paars og Skæmte digtene* i 'Festudgaven 1922' (Kbh. og Oslo 1925), 419. Liebenberg har i de *Mindre Poetiske Skrifter* (Kbh. 1866) ikke fundet en forklaring nødvendig.
 17. Holberg har, som nævnt, meddelt hvad han mente om M. Brutus i ep. 324. Det bemærkes, at når index til Billeskov Jansens episteludgave (VIII, 63) under Brutus, Marcus Junius henviser til 'VI 205' er det ikke rigtigt; det dér meddelte citat fra Gilbert Burnet nævner også L. Brutus 'sous le regne des Tarquins'. Henvisningen hører til under 'Brutus, Junius d. Æ.'

Mogens Leisner-Jensen

Oehenschläger og Vergil.

... die Geister des Horats,
Virgils, Ovids und Propertz
werden mich nun vielleicht
künftig als 'Sohn' grüßen ...!

Et eksempel på en lykkelig forbindelse af nomen og epithet finder man i anden linie af Oehenschlägers fædrelandssang *Der er et yndigt Land*, hvor det hedder »Det staaer med brede Bøge«. Udtryksmæssigt overhører man ikke allitterationen, uden at den dog insisterer, medens »brede Bøge« indholdsmæssigt »provides size, solidity and stability to the trees; one needs to remind oneself of the impressive beech trees in contemporary Danish landscape painting, as for instance in P. C. Skovgaard's, to glimpse the mental image a 19th century singer would connect with them».²

Når man ud fra en nutidig betragtning – mod Oehenschlägers formulering – umiddelbart kunne synes, at bøge er høje snarere end brede, er det en konsekvens af den omlægning af skoven, der var resultatet af udskiftningen i 1780'erne og fredskovsloven af 1805, en ændring, som ikke skulle vinde bifald hos romantikkens kunstnere. Som det hedder om Oehenschläger: »De Bøge, Digterkongen